

OTORİTER EĞİTİMDEN, ÖZGÜRLEŞTİRİCİ EĞİTİME¹

Prof. Dr. Tayfun Özkaya

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü,

E-posta: tayfun.ozkaya@ege.edu.tr

HANGİ EĞİTİM

Eğitim iki şekilde tanımlanabilir. İlk kavram eğitimi “*şekil vermek*” olarak kabul eder. (Latince kökü: Educare) Bu anlamında, eğitim; sosyal veya diğer hedefler olarak öğrencinin dışında belirlenir. İkinci kavramda eğitim öğrencinin doğası bağlamında belirlenir. Bu da “*yol göstermektir*”. (Latince kök: Educere) Eğitim Paulo Freire’nin belirttiği gibi nötr bir alan değildir. Toplumda hegemonya oluşturmak isteyen güçler bu nedenle eğitime hakim olmak isterler. Bizim üzerinde durmak istediğimiz özgürleştirici, yol gösterici eğitimidir.

Eğitim özgürleştirecekse kafalara bir şeyleri boca ederek olamaz. Bunu ortaya koymak için önce bazı kavramlar üzerinde duralım. Türkçe’de “veri”, “enformasyon” ve “bilgi” kavramları karışmaktadır. Veriler (data) işlenerek enformasyon (information) haline gelmektedir. Bilgi (knowledge) ise her insanın kendi beyninde oluşturduğu bir yapıdır ve aktarılamaz. Türkçe’de “enformasyon” ile “bilgi” karıştırılmaktadır. Örneğin “bilgi çağı” (information age) denilen aslında “enformasyon çağıdır”. Hiç kimse başka birine “bilgi” aktaramaz. Aktarılan (isterse bir teori de olabilir) “enformasyon”dur. Bizler bu enformasyondan yararlanarak bu aldıklarımızı kendi beynimizde diğer bilgiler ile entegre ederek bilgi inşa ederiz. Bu yüzden de bazen beynimizde oluşan bize aktarılandan çok farklı olabilir. Özgürleştirici eğitim bilgi üretiminde öğrencinin rolünü çok artırır. Yetişkin eğitiminin bir biçimi olan tarımsal yayımda da “teknoloji transferi” anlayışı yerini katılımcı yaklaşımlara bırakmıştır. (Özkaya ve ark. 1998 ve 2003)

Okullarımızda eğitimin en önemli yöntemi olan “konferans” sözcüğü bilindiği gibi İngilizce “lecture”dır. Hatta öğretim üyesi için “lecturer” sözcüğü de kullanılır. Bu sözcük latince “lectio” veya “lectere” sözcüğünden gelmektedir. Anlamı ise bir kürsüden okumaktır. Gutenberg öncesi kitaplar ancak elle yazarak çoğaltılabildiğinden öğretmen elindeki bir kitabı çoğu zaman da okumakta ve öğrenciler de bunları yazmaktadırlar. Eğitim ise çoğu zaman din eğitimidir. Zaten tartışmaya açık değildir. Aktarma esastır. Çağımızda öğretim üyelerinin hala derslerini bir kürsüden anlatarak yapmaları bir geri kalmışlıktır. Burada öğretmenin konferans yöntemini hiç kullanmaması gerektiğini söylemiyoruz. Yanlış olan diyaloga yer vermeyen aktarmacı eğitimin sürüp gitmesidir.

EĞİTİM MODELLERİ

Brezilya’lı eğitimci Paulo Freire eğitim modellerini ikiye ayırmaktadır: (Freire, 1991)

a) **Otoriter eğitim modeli** (Freire buna **bankacı eğitim modeli** demektedir)

b) **Özgürleştirici, diyalogcu eğitim modeli**

Otoriter veya bankacı eğitim modeli ezberci eğitimi de kapsayan, bilgiyi bir yatırım olarak gören anlayış için kullanılmaktadır. Ancak sadece ezberci eğitim olarak algılanmamalıdır. Ezberci eğitim bunun bir alt modelidir.

“Bankacı eğitimde” öğrenim görenler birer banka veznedarı gibi çeşitli konularda (hesaplara) bilgi mevduatı kabul ederler. Gerekli olduğu zaman da çıkarıp kullanırlar. Bu anlayış bilgiyi, ona sahip olanların verebileceği bir şey olarak görür. Öğretmen öğrenciyi doldurulması gereken “bidonlar” veya “kaplar” halinde görmektedir. Öğretmen kapları ne kadar çok doldurursa, o kadar iyi bir öğretmendir. Kaplar ne

¹ TMMOB Anahtar Dergisi’nde yayınlandı

kadar pısrıksa, doldurulmalarına izin veriyorlarsa, o kadar iyi öğrencidir. Öğrenciler “yatırım nesnelere” öğretmen ise “yatırımcıdır” Öğretmen iletişim kurmak yerine tahviller çıkarır ve öğrencilerin sabırla aldığı, ezberlediği ve tekrarladığı yatırımlar yapar. Bu “bankacı eğitim” modelidir. Gerçi öğrenciler bilgilerin koleksiyoncusu veya arşivcileri haline gelme, onları raflara dizme fırsatına sahiptirler. Fakat son tahlilde bu (en iyi deyimle) yanlış yoldaki sistemde; yaratıcılık, dönüşüm ve bilgi yoksunluğu yüzünden rafa kaldırılan bizzat insanlardır. Çünkü kendileri araştırmadan, praksis olmaksızın insanlar hakikaten insani olamazlar. (Freire, 1991)

Öte yandan özgürlükçü bir eğitim çalışmasının varlık nedeni uzlaşım güdüsündedir. Eğitim çalışması öğretmen-öğrenci çelişkisini çözümlenmekle işe başlamalıdır. Çelişkinin kutupları öyle uzlaştırılmalıdır ki, her iki taraf da aynı anda öğrenciler ve öğretmenler olmalıdır. (Freire, 1991: 47) Diyalogcu eğitim yönteminde öğrencilerin öğretmeni ve öğretmenin öğrencileri ortadan kalkar ve yeni bir form doğar: Öğrenci-öğretmen ve öğretmen-öğrenciler. Öğretmen artık sadece öğreten değil, öğrencilerle diyalogu içinde kendisine de öğretilen biridir; öğrenciler ise kendilerine öğretilirken, kendileri de öğreten kişilerdir. (Freire, 1991:54)

Şili’de tarımsal yayım alanında da çalışmaları olan Freire’in eğitim yaklaşımları bütün dünya’da büyük saygı görmektedir. Ancak ülkemizde eğitimcilerce aynı ilgiyi gördüğü söylenemez. Bazıları onu ve yaklaşımlarını yok saymaktadırlar. Bunun temel nedeni Freire’nin eğitim yaklaşımının eşitlikçi ve özgürleştirici olması ve bunun ülkemizde de hegemonyacı çevrelerin tuttuğu neoliberal düşünceye ters olmasıdır.

Aşağıdaki çizelgede bu iki eğitim modeli karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

EĞİTİM MODELLERİ	
BANKACI EĞİTİM	ÖZGÜRLEŞTİRİCİ, KATILIMCI EĞİTİM
-Öğretmen dominanttır -Öğrenci: kendisine verilen gerçeği kabul eder, uyarlar	-Öğretmen-öğrenci etkileşim halindedir. -Öğretmen ve öğrenci gerçeği üzerinde çalışılacak ve çözümlenecek bir problem olarak dönüştürür

PROBLEM TANIMLAMA VE SESSİZLİK KÜLTÜRÜ

Freire’nin yaklaşımı problem tanımlayıcıdır. Problem üzerinde çalışılarak öğrenme eylemi gerçekleştirilir. Yaklaşım diyaloga dayalıdır. Hiç kimse mutlak bilgisiz değildir. Gene hiç kimse bütün bilgilere sahip değildir. Herkesin başkasına öğretebileceği bir şey vardır. Okul eğitiminde de yetişkin eğitiminde de bu böyledir. Hegemonyacı yapı okullarda bir çok şeyi tartıştırmadan empoze etmektedir. Örneğin mühendislik fakültelerinde genellikle hegemonik büyük sanayi sistemleri ve iktisat fakültelerinde genellikle neoliberal ekonomi tek gerçek olarak aktarılmaktadır. Freire **teknolojik mesihçiliğe** düşmeden **gelenekselcilikten** nasıl kaçınılacağını gösterir. “Bütün kalkınma durumları modernleşmedir, ancak bütün modernleşmeler kalkınma değildir” demektedir. Bir başka örnek yetişkin eğitiminden verilebilir. Tarımsal yayımda endüstriyel tarım teknik ve girdileri (örneğin sentetik böcek öldürücülerini) dayatılmaya çalışılmakta, sürdürülebilir tarım seçenekleri genellikle göz ardı edilmektedir. Genellikle yayımcılar bildikleri doğruyu diyaloga girmeden vermeye çalışmaktadırlar. Paolo Freire halk kitlelerinin bir çok durumda “**sessizlik kültürü**” içinde

olduğunu belirtmektedir. Halkın zarar gördüğü yapı halka doğal gelmektedir. Tersliği algılayamamaktadırlar. Eğitimin başlaması için bunun problem olarak önüne getirilmesi ve diyalog içinde tartışılması gereklidir. Bu ise aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi öğretmen ve öğrencinin birbirlerini eğitimini gerektirir.

Modeller	
BANKACI EĞİTİM	ÖZGÜRLEŞTİRİCİ, KATILIMCI EĞİTİM
Bilgi ve sloganların transferi -Öğretmen: öğretir, her şeyi bilir, konuşur, disipline eder, eylem yapar, öğrenme sürecinin öznesidir. -Öğrenciler: Öğretilir, hiç bir şey bilmez, mahcup dinler, öğretmenin eylemi ile eylem yaptığı yanılsamasındadır, disipline edilirler, nesnedirler.	Düşünme ve eylem birlikte Öğretmen-öğrenci: -Bilgi değiş tokuşu yapar -Araştırır -Karşılıklı eğitir -Yaratıcı öznelerdir
Özneler	
Yabancılaşma yaratır İnsan nesneleşir, köklü şekilde gerçeğe ve kaderine hakim olamayacağına bu konudaki yetersizliğine ikna edilir (kadercilik)	Özgürleşme (eleştirel düşünme) getirir İnsan tarihinin öznesi olur, karşılıklı olarak kendi kendilerini özgürleştirme ve yeni bir gerçek yaratabilme yeteneği olduğu bilincindedir

Gerçeği algılamak için probleme biraz geriden bakabilmek gereklidir. Bu simgesel olarak mahkumun çok yakından baktığında penceredeki demirleri görememesine benzetilebilir. Görebilmesi için biraz geri çekilmelidir. Probleme dışardan bakabilmek için görselleştirilmesi gerekmektedir. Freire'nin özgürleştirici eğitim modelinde ve katılımcı kırsal değerlendirme yaklaşımında bu bir fotoğraf, katılımcıların çizdiği yaşadıkları köyün haritası vb. olabilir. Bazen da problemi 5-10 yıl geriden incelemek, tartışmak çok etkili olabilmektedir. Menemen projesi olarak kısaca belirttiğimiz çalışmada (Özkaya ve ark., 2003) Gediz nehrinin yattığı kirlenmeyi bir köyde 8 kişilik bir grup ile tartışıyorduk. Kolaylaştırıcı olarak 10-20 yıl önceki nehrin nasıl olduğunu katılımcıların anlatmalarını istedim. Katılımcıların birkaçı yıllarca önce nehrin çok temiz olduğunu, sularının içilebildiğini, her hafta kilolarca balık yakaladıklarını, bitkisel üretimlerin çok sağlıklı olduğunu anlattı. Bu anılar herkesi çok etkiledi. Üç gün sonra Menemen çapında bir toplantıyı köyde düzenlediklerini, yetkilileri ve Menemen köylülerini çağırdıklarını bana telefonla söylediler. Toplantı çok başarılı geçti ve bütün Menemen'den katılımlar oldu. Ertesi hafta tekrar köyde küçük grubumuzla toplandık. Grup üyelerinden bir köylü diğer köylerdeki diğerlerin "bu konuda çok bilinçsiz olduğunu" belirtti. Diğer bir köylü ise iki hafta önce "kendilerinin de aynı durumda olduklarını" söyledi. Daha sonra bu konuda da çalışmalar devam etti. Aslında Gediz kirliliği hala çözümlenmedi, çünkü değil bir köy üç ili kapsayan bir sorundur. Ancak sorunlarına gömülü ve onlara alışmış yaşayan köylülerin diyalog ile nasıl hızla bilinçlenebileceklerini gördük. Bu insanlara diyalog olmadan çevre, kirlenme konusunda nutuklar atmanın hiçbir faydası olmayacağı çok açıktır. Bilinç taşıma, bilgi aktarma mantığı tamamıyla yanlıştır.

Freire'nin yaklaşımı okul eğitiminde de kullanılmaktadır. Anahtar kelime diyalogdur. Öğrencinin bildikleri ile işe başlamak gereklidir. Bir takım bilgileri öğrencilerin kafalarına boca etmeye çalışmak orta çağda kalması gereken bir davranıştır.

YOZLAŞTIRMA ÇABALARINA RAĞMEN

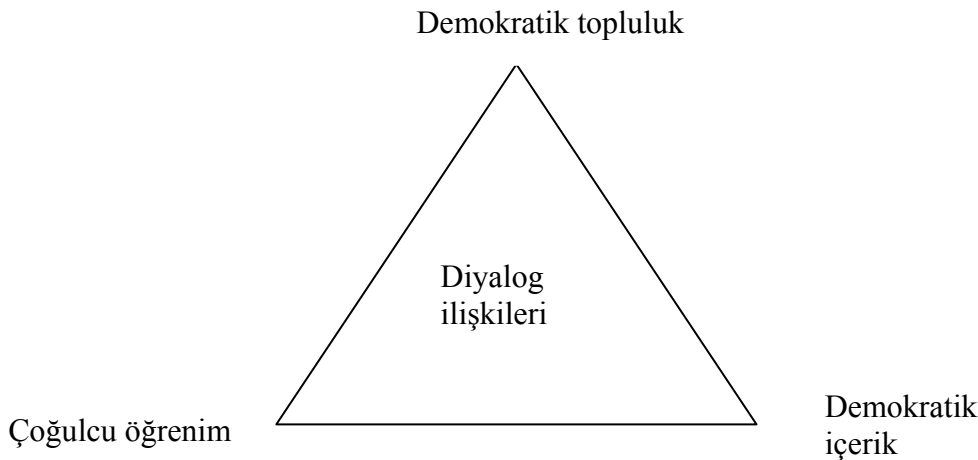
Hegemonyacı neoliberal güçler iyi olan her kavram ve yaklaşımın içeriğini boşaltarak etkisizleştirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin bu günlerde Irak'ta ABD'nin demokrasi getirdiği iddiasının gülünçlüğü ortadadır. Freire de bu anlamda nötralize edilmeye çalışılmıştır. Harvard Eğitim Enstitüsü Freire'yi kurumlarına bir sömestr için davet etmişlerdi. Freire'nin ölümünün ardından çalışma programı alelacele kaldırıldı. Donaldo Macedo şöyle anlatıyor:

“Ölümü, Harvard Eğitim Enstitüsü'nü şekillendiren muhafazakar ortak ampirik odağı bilgilendiren saklı ideolojinin üstündeki örtüyü kaldırdı ve bu odak, okul, özgürleştirme pedagojisi üzerine semineri iptal ettiğinde kendi otoritesini bir kez daha kabul ettirmiş oldu...Harvard Eğitim Enstitüsü'nün onun fikir ve çalışmalarıyla ilgilenmesinin sadece halkla ilişkiler meselesi olduğunu akla getirdi. Yani Harvard Eğitim Enstitüsü'nün açıklık, çeşitlilik ve demokrasi iddiasını meşrulaştırmak için, Freire'yi bir sömestrliğine bir ikon olarak kucaklamak kabul edilebilir ama fikirlerinin genel ders tasarımlarının bir parçası olmasına izin vermek kabul edilemez. Freire bu yüzyılın ikinci yarısının en önemli eğiticisi olarak kabul edilmesine rağmen, Harvard Eğitim Enstitüsü onun kuram ve fikirlerini çalışmak için özel olarak tasarlanmış tek bir ders bile hazırlamıyor” (McLaren, 2004: 217'den aktaran: Macedo, 1998: xiv))

Her şeye rağmen Brezilya'da milyonlarca tarım işçisi eğitimlerinde, dünyada bir çok kuruluş okuma-yazma kurslarında, bir çok tarımsal yayımcı ve kırsal kalkınmacı çalışmalarında ve anaokulundan üniversiteye kadar bir çok öğretmen derslerinde Freire'nin yaklaşımını uygulamaktadır. Yozlaştırma çabaları başarısız olmaya mahkumdur.

DEMOKRATİK EĞİTİM KURUMU

Eğitim kurumlarının (okullar, mühendislik fakülteleri) özelliklerinin ne olacağı konusunda İsrail'li demokratik okullar hareketinin liderlerinden Yaacov Hecht'in sistematüğinden yararlanarak belirlemeye çalışalım. (Hecht, 2005)

Şekil: Demokratik okulun araçları (Hecht, 2005)

Öncelikle okullarımız, fakültelerimizin kendisi demokratik bir topluluk olmalıdır. Okuldaki her bileşen yönetime katılmalıdır. Fakültelerimizde şu anda bu sadece öğrenciler düzeyinde ve göstermelik düzeydedir. Araştırma görevlilerinin ve diğer üniversite çalışanlarının katılımı söz konusu değildir. İdeal özyönetimdir. Çoğulcu öğrenimden amaç öğrencinin istediği bölümü, istediği dersi ve öğretmeni ve öğrenme yöntemini seçebilme özgürlüğüdür. Fakültelerimizde bu da çok aşırı boyutlarda kısıtlanmıştır. Seçmeli dersler çok azdır. Öğrencinin kendi gereksinimlerine uygun bir seçim yapması nerede ise olanaksızdır. Öğrenme yöntemi olarak da bir çok yerde öğretim üyesinin anlattıklarını (hatta bazen yazdırdıklarını) dinlemek söz konusudur. Demokratik içerik öğrenim konularının demokratik olması ile ilgilidir. İnsan, hayvan haklarına aykırı ve doğa dostu olmayan içerik ve yaklaşımlar empoze edilmemelidir. Okulu, fakülteyi oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiler (örneğin öğrenci ve öğretmenler arasında) diyalog ilişkileri olmalıdır. Hegomonya ilişkileri olmamalıdır. Öğrenim katılımcı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Freire, P.** ,1991, Ezilenlerin Pedagojisi, Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Freire, P.**, 1973, Education for Critical Consciousness, A Continuum Book, The Seabury Press, New York.
- Freire, P. ve D. Macedo**, 1998, Okuryazarlık- Sözcükleri ve Dünyayı Okuma, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Macedo, D.**, 1998, “ Foreword” P. Freire, Pedogogy of Freedom içinde, Lanham, Md.: Rowman& Littlefield.
- McLaren, P.**, 2004, Che Guevara, Paulo Freire ve Devrimin Pedagojisi, Devin yay., İstanbul.
- Hecht, Y.**, 2005, “Demokratik Eğitim- “Kare”nin Dışında Yaşamak Demokratik Eğitim – Alternatif Özgür Humanistic Eğitimin Üçüncü Dalgası” - 1. Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu, 26-27 Kasım 2005 İstanbul, yayınlanacak.
- Özkaya, T., Karaturhan, B., Boyacı, M.**,1998, Kırsal Kalkınmada Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir araştırma, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Bornova, İzmir. (www.tuam.ege.edu.tr’den de ulaşılabilir)
- Özkaya, T. , B. Karaturhan ve M. Boyacı**, 2003, Katılımcı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı, Menemen Projesi Uygulaması, Türkiye Ziraat Odaları Birliği yay., Ankara (www.tuam.ege.edu.tr’den de ulaşılabilir)